

MÓRICZ ZSIGMOND ORSZÁGJÁRÁSAINAK VESZPRÉMI ÉS BALATONKENESEI ÁLLOMÁSAI

Móricz Zsigmond köztudottan az országjáró íróink közé tartozott, közel négy évtizedes írói, újságírói pályája során szinte minden szegletét bejárta hazánknak. Gyakran és szívesen utazott. Az utak élmény- és ihletforrások voltak számára, de emberi és politikai, s főként írói ébredésének, munkásságának fontos állomásai is. Az új miliő életismeretét gazdagította sokrétűen, tollára kívánczóan. Figyelő és csodálkozó szem elé az élet kéretlenül ontotta a feldolgozandó témákat. Útjain számtalan jegyzetet készített, sokszor még beszélgetés közben is róttá sorait jegyzetfüzetébe. Nem csupán témákat gyűjtött műveihez, – bár inkább a témák találták meg őt – hanem felelősen gondolkozó közéleti emberként, lapszerkesztőként a társadalmi problémák megoldására kereste a választ a fővároson túl a vidékiek körében. Nemcsak témáit, alakjait választotta tudatosan a parasztság köréből, hanem a magyar parasztság szemével volt képes látni és láttatni a világot, ezen széles réteg számára kereste a kibontakozás lehetőségeit. Szívesen tett eleget meghívásoknak, de fontos ügyek érdekében utazott mások kíséretében is. Veszprém és a Balaton vidéke ugyan távol esik az általa oly szeretett Szatmártól, Tiszaháttól – ahol néprajzi gyűjtőként faluról falura gyalogolt – és családi fészektől, Leányfalutól, mégis eljutott e tájra.

A Móricz-biográfia nem, Veszprém megye irodalmi topográfiája viszont számontartja az író első veszprémi útját, a másodikat meg sem említi és pontatlan adatokat közöl Móricz rövid balatonkenesi tartózkodásáról. Ez utóbbinak két Móricz publicisztika állít emléket, ezek azonban szintén kevésbé pontosan ismertek. Egy újabban előkerült dokumentum révén derül fény ezen utazás körülményeire és Móricz kenesei írásainak forrásaira.

Első veszprémi útja

Tudomásunk szerint Móricz első ízben 1919. március 9-én járt Veszprémben. Ezen a hétfői napon,

vasárnap tartotta a városban alakuló ülését a Károlyi-párt. A megyeszékhely egyik új, reprezentatív épületében, a Medgyaszay István tervezte színházban Csomasz Béla elnök vezette az ülést. Móricz Búza Barna földművelésügyi miniszter kíséretében érkezett Veszprémbe, vett részt a pártrendezvényen és fel is szólalt. A Veszprémi Hírlap Egy forró nap címmel számolt be az alakuló ülésről, amelyre Szabó István kisgazdapárti minisztert is várták. Távolmaradása csalódást okozott a megye minden részéből érkezett közönségnek. Mivel a lap munkatársa nem vehetett részt sem a gyűlésen, sem a banketten, mások elbeszélése alapján adtak hírt az eseményről, figyelemfelkeltő helyen, a címoldalon. A számunkra ismeretlen cikkíró kiemelte dr. Rainprecht Antal főispán-kormánybiztos és Búza Barna földművelési miniszter kitűnő szónoki képességeit. Móricz Zsigmondot a beszámoló végén, mintegy melleleg említette meg e mondattal: „Móricz Zsigmond, a jeles író, aki a minisztert kísérte, szintén mondott egyetmást, általánosságokat, mentegtvén magát, hogy a nyilvánosság előtt ez az első fellépése.”¹ Ment-ségére legyen, hogy nem saját tapasztalatait használhatta fel a cikk írásakor.

Móricz több napra tervezte veszprémi tartózkodását, ám itt érte a hír édesapja haláláról. Móricz Bálint építkezés közben halálos baleset szenvedett, amely fiát mélyen megrendítette, sorscsapásként fogta fel². Így megszakította útját és már 11-én elbúcsúzott a várostól³. A veszprémi utazás előzményei közé tartozik, hogy ez év februárjától Móricz kapcsolatai megerősödtek a forradalom Földművelődésügyi Minisztériumával. Főként azért, mert Móricz szerkesztőtársaként részt vett a Néplap szerkesztésében. Ebben a hónapban Krúdy Gyulával, Gárdonyi Gézával és Szabó Endrével együtt vette át e lap szerkesztését. „Ez a hetilap a földművelésügyi minisztérium ötnyelvű kiadványa volt az ország parasztsága számára, amely a lehető „legnépiesebb hangon”, vagyis otromba, a parasztságot becsmérő gyűgöggel adott egy-két időszaki gazdasági tanácsot, ismertette a rendeleteket; ezenkívül előszeretettel a királyi családra vonatkozó hírekkel s az

Amerikába helyezett hihetetlen események előadásával igyekezett a parasztságot király- és kormányhűsége „nevelni”: a teljes sötétségben tartani.”⁴ Móricznak már korábban is volt kapcsolata a lappal, szeptember 29-én névtelenül jelent meg cikke Maximális árak Bethlen Gábor idejében címmel. A cikk egyszerű és ízes nyelvezetével elűt a lap többi írásától, vérbeli író tollára vall. Az új szerkesztőgárdájú lapba, amely céljával tűzte ki a kulturális nívóemelést és a politikai iránymutatást, Móricz nagy kedvvel írt, nem csupán a szerkesztés munkájában vett részt. Áprilisig szinte minden számban olvashatták írását. Egy-két kis anekdota mellett elsősorban a politikai iránymutatás feladatát vállalva politikai témájú cikkeket írt. Vezércikkei, a kápolnai első földosztásról szóló riportjának bevezetője és a lap mellékleteként készített broszúrája, A földtörvény kiskatéja tanúskodnak céljairól. Az öröm és lelkesedés adja politikai cikkei lendítőerejét, kellő arányú pátozát, s írói módszereivel magasabbra emeli, mint amennyit valójában a bennük kifejtett gondolatok önmagukban érnének⁵.

Második veszprémi látogatása

Móricz 21 év múltán, 1940. márciusában jutott el ismét Veszprémbe. Ezúttal sem író-olvasó találkozóra, dedikálásra érkezett. A Bakony-Balatonvidéki Református Népfőiskola záróünnepélyén vett részt. Az író élete utolsó éveiben vált a közösségi gondolkodású, szélesebb látókörű parasztfiatalok nevelését szolgáló népfőiskolai mozgalomnak is lelkes szószólójává, sőt maga is tervezte egy népfőiskola szervezését. Néhány hónappal veszprémi útját megelőzően vette át a Kelet Népe című folyóirat szerkesztését, miután 1939 végén politikai irányváltás miatt felmondtak neki az Estlapoknál. Ezzel megszűnt Móricz egyetlen rendszeres jövedelme és szinte a reménye is arra, hogy letörleszthesse az Atheneum vállalatnál felgyűlt hatalmas adósságát. Ám új remény csillant előtte: tudomására jutott, hogy átvehetné a Kelet Népet, bár arról is volt információja, hogy a lap a csőd szélén áll. A lapot addig Szabó Pál szerkesztette, de ő elkedvetlenedett a harcoktól és anyagilag sem bírta a lap fenntartását. Móricz az apjától örökölt féktelen lelkesedéssel vette át a Kelet Népet 1940. januárjában. A lap révén újra kívánta egyesíteni a népi tábor. Azonnal meg is változtatta a lap külsejét, hogy „előkelő irodalmi folyóirat” küllemében is a széles tömegekhez szóló sajtóorgánummá váljon. Már beköszöntő vezércikkével, amely a Hagyd a politikát, építkezz címet kapta, programot hirdetett: a gyakorlati

munka érdekében hátat kell fordítani a politikának. A lapból az összes aktuális probléma fókuszát kívánta megteremteni, szabad vitahelyet akart biztosítani, minden népi értelmiségi előtt meg akarta nyitni. Valóban a viták élénk fóruma lett a Kelet Népe. Viták zajlottak a népfőiskoláról és a szövetkezeti megoldásról, a dán példáról. A nagy elvi problémák mellett a folyóirat állandóan napirenden tartotta a kis reformok kérdését is. A gyakorlati kérdéseknek, apró reformoknak a népszerűsítéséért képes volt újra nyakába venni az országot: előadókörutakat tartott, de képeslevelezőlap-hívásra leutazott bármelyik faluba, hogy maga győzze meg az embereket az újfajta téglá vagy éppen a vetést védő hasura hasznosságáról. 1940 első felében komoly lapszerkesztői munkája mellett irodalmi tevékenységet is folytatott. Ekkor írja az Árvácskát és a Rózsa Sándor első kötetét is, és közben a következő helyekent fordult meg, némelyiken háromszor-négy-szer is: Hódmezővásárhely, Szeged, Kecskemét, Debrecen, Nyíregyháza, Sárospatak, Miskolc, Sopron, Győr, Mátészalka, Fehérgyarmat, Fehérgyarmat, Jánk, Matolcs, Veszprém, Cegléd, Makó, Békéscsaba, Tata, Komárom, Tiszaladány, Pécs, Celldömölk, Mezőtúr, Székesfehérvár, Lovasberény... S a sor nem is teljes. Ezekben a hónapokban úti aktatásakájából szerkesztette a Kelet Népet, írta bele hosszabb-rövidebb cikkeket és folytatta szépirodalmi munkáját. Egész ekkori élete mottója a „cselekedni, cselekedni, cselekedni” lázas sietsége volt. Lapjának Szerkesztőségi asztal című rovatában így fogalmazott az új nemzedék számára: „Ifjúságunk figyelmét felhívom erre a gondolatra, cselekedni kell. A nap minden óráját jóra kell fordítani”⁶

A folyóiratszerkesztő Móricz vidéki útjait motiválta ismételten fellángolt tehetségkutató szenvedélye és a komolyan vett feladat, hogy népszerűsítse a folyóirat aktuális témáit. Amint Cséve Anna megfogalmazta, „leginkább a diákok és a tanárok látták szívesen a lesoványodott, botjára támaszkodó író, aki emberfeletti küzdelmet folytatott a lap fenntartásáért.”⁷

A veszprémi Bakony-Balatonvidéki Református Népfőiskola a legelső közé tartozott. A népfőiskolai gondolat az 1930-as évek végén kezdett mozgalommá szélesedni, amikor a sárospataki kollégiumnak a téli tanítási szünetekben rendezett kéthetes tanfolyamai helyett az ország különböző részein egymás után alakultak a hosszabb időtartamú, bentlakásos önálló népfőiskolák. A veszprémi népfőiskola megszervezője és igazgatója a népi írókkal rokonszenvező Boda József református lelkész volt. Az ő javaslatára határozta el a veszprémi református egyház vezetősége 1939. februárjában a népfőiskola megalapítását. A Bakony-Balatonvidéki Református népfőiskola még az év

késő őszen meg is kezdte a működését. A hallgatók a veszprémi református elemi iskola alagsorában kaptak szállást, ételmezésükhöz a városból és a megye falvaiból érkeztek adományok. A konyhán veszprémi nők segédkeztek felváltva, társadalmi munkában. A hallgatókat vasárnaponként veszprémi családok látták vendégül. Egy Sárospatakon már tapasztalatokat szerzett főfoglalkozású nevelő mellett az előadók többsége díjazás nélkül végezte munkáját. Az első tanfolyamnak részben újszerűsége, részben kiváló előadói okán különösen nagy sikere volt. A résztvevők köre Veszprém mellett felölelte Zala, Tolna, Vas, Fejér és Baranya megyét, de Hevesből is volt hallgatója a népfőiskolának. Pedig előre tudták, hogy semmiféle képesítést, bizonyítványt nem kapnak, tehát nem a paraszti sorból való menekülés vezette őket.

A többi népfőiskolához hasonlóan a veszpréminek sem volt központilag kiadott tanterve és tananyaga. Működés közben alakult ki a tananyag, az előadói gárda és a pedagógiai módszer is a tanfolyam jellegéhez, a felnőtt hallgatókhoz igazodóan, hogy a hallgatók a falujukba visszatérve közösségi emberként vehessenek részt a közéletben a parasztság sorsának javításáért.

Az irodalom nem szerepelt tantárgyként az előzetes tervekben a veszprémi népfőiskolán sem. Csupán egy-egy író és vendégelőadó meghívását vették a programba. Végül az 1939 novemberének első napjaiban az ifjúság nevelésének problémaköréről Szekesfehérváron rendezett konferencián elhangzott előadás hatására a veszprémi népfőiskola tananyagába rendszeres irodalmi előadásokat iktattak be. Könczöl Imre, a fiatal, mindössze 22 esztendő, frissen végzett tanító A könyv és az olvasás szerepe a paraszti ifjúság nevelésében címmel nagy érdeklődéssel kísért, pezsgő vitát kiváltó előadást tartott. Boda József, a veszprémi népfőiskola vezetője azonnal meghívta az előadót Veszprémbe és irodalmi előadások tartására kérte fel. Könczöl Imre visszaemlékezése szerint így lett a Bakony-Balatonvidéki Református Népfőiskola irodalmi előadója, s ennek köszönhetően Móricz Zsigmond „kalauza” és beszélgetőtársa a népfőiskolai tanfolyam záróünnepélyén. Mint Könczöl írta, több író is meglátogatta a népfőiskolát és nemcsak előadást tartottak, hanem szinte egész napon át beszélgettek a hallgatókkal⁸. Boda József Móriczot, Illyés Gyulát és Kerék Mihályt is meghívta a népfőiskola záróvizsgájára, „hogy mielőtt a hallgatók hazamenének, jöjjünk össze, és beszéljünk el velük” – írta 1940. március 6-án a Móriczhoz címzett levelében Kerék Mihály, akit ebben az időben nevezett ki a belügyminiszter vármegyei szociális előadónak, s hivatala révén szeretett volna segíteni Móriczknak a ter-

vezett népfőiskola létrehozásában. Már az előző nap, március 14. délutánjára tervezték az utazást, mivel este beszélgetni kívántak a hallgatókkal, s másnap részt akartak venni a záróvizsgán. Kerék arról is beszámolt Móriczknak, hogy „Illyés kilátásba helyezte jövetelét”, s reményét fejezte ki, hogy az író is velük tarthat, ha egészségi állapota engedi. A közös utat jó alkalomnak minősítette a népfőiskola kérdésének megbeszélésére⁹. Móricz március 10-én válaszolt Illyés általunk ismeretlen levelére, amelyben szó esett a tervezett veszprémi utazásról is. Móricz így fogalmazott: „Örülök, hogy a veszprémi útra meghívatok, és el is megyek, azt hiszem, a vesék már nem oly fájdalmas zónák, azokkal volt bajom. Legalább egyszer össze leszek veled is zárva, eddig mindig eltűntél előlem, mint egy felszálló madár.”¹⁰ Illyés végül mégsem utazott Veszprémbe, Móricz Zsigmond Kerék Mihály és Morvai Péter néprajzkutató társaságában jelent meg a záróünnepélyen¹¹. Könczöl emlékezete szerint ez nem a „legszerencsésebb” alkalom volt, mert a sok vendég és a hallgatók szereplőként-rendezőként való elfoglaltsága nem adott lehetőséget a Móricz Zsigmonddal való meghitt beszélgetésre.

Az író a többi fővárosi vendéggel együtt a reggeli vonattal érkezett Veszprémbe. A „reprezentatív” vendégeket Boda József fogadta. Móricz éppen Bakó Lajos mezőföldi esperessel beszélgetett, amikor Bakó bemutatta neki Könczöl Imrét, akit előzőleg megkért az író kalauzolására. Mivel „fiatal barátunk”-nak aposztrofálta, Móricz hallgatónak hitte az ifjút. Így szólt hozzá: „Örülök fiam, hogy végre a hallgatók közül is látok valakit, mert akármilyen jól elbeszélgettünk is, de én nem az esperes urak kedvéért jöttem ám, hanem azért, hogy magukat megismerjem.” Amikor kiderült, hogy Könczöl Imre nem hallgató, hanem a tanfolyam irodalmi előadója, Móricz elnézést kért a „lefokozásért” és tréfálkozva ezt mondta Bakó Lajosnak: „Ugye, mi bizony örülnénk neki, ha abban a korban volnánk, hogy hallgatónak nézzenek bennünket.” Majd felállt és ekként folytatta: „De akkor maga is tud tájékoztatni olyan dolgokról, amire kíváncsi vagyok. Érdekelne, hogy mit tanított irodalomból, használtak-e tankönyvet hozzá? azt tudom, hogy az iskolákban mit és hogyan kell tanítani, de hát ezek nem diákok, sikerült-e boldogulni velük és hogyan?” Könczöl részletesen beszámolt munkájáról, s Móricz csak akkor szólt közbe, amikor az ifjú tanító egy ötven kötetes könyvtár összeállításáról beszélt az órák anyagához kapcsolódóan. „Tetszik nekem ez az ötlet, de aggodalmaim is vannak, mert minden attól függ, melyik könyveket kóstolhatjuk meg. És ötven könyv... tudja milyen nehéz annak a kiválasztása és

mekkora felelősség? De nézzük, maga miket választott? – kérdezte Könczöl, aki készségesen válaszolt. Még csak a válogatás szempontjainak ismertetésénél tartott, amikor odament hozzájuk két hallgató, a tanfolyam legidősebbjei, hogy a hallgatók nevében üdvözljék az író. Móricz „kérdézetni kezdte őket, honnan jöttek, hogyan kerültek a tanfolyamra, mit tudnak hasznosítani a tanultakból stb. Egyre derűsebb lett, ahogy hallgatta a válaszokat.” Azonban félbe kellett szakítani a beszélgetést, mert a záróünnepély résztvevői fényképezéshez készültek. Mészáros István, Veszprém neves fényképészeinek kamerája előtt már csoportba rendeződtek, amikor feltűnt, hogy Móricz hiányzik. Tantó István igazgató tanító sietett a beszélgetőkhöz és kérte meg az író a fényképezkedésre. Ekkor a csoport már készen volt a felvételhez. Az első sorban ültek a legrangosabb vendégek: középen Kovács J. István budapesti helyettes püspök, egyik oldalán a megye főispánja, a másikon Bakó Lajos esperes. Mivel minden szék foglalt volt, Móricz közeledésére „egy kis fészkelődés kezdődött, mindenki úgy csinált, mintha helyet akarna szorítani, de valójában senki sem mozdult. Boda József, aki az ülő sor mögött, a csoport közepén állt, udvarias fej- és karmozdulattal invitálta közésre, de ő nemet intett, és odaállt a csoport szélére. Közben Tantó István egy széket hozott, be akarta vinni közésre, de Móricz elvette tőle, az első sor szélére tette és ráült. Mi Tantóval mellé, illetve mögé álltunk, éppen hogy ráfértünk még a képre. Móricz nem a fényképezőgép felé nézett, hanem bal kezével az állát, illetve két ujjával a halántékát támasztva a közepén ülőket szemlélte” – emlékezett vissza 1977-ben Könczöl Imre. Szintén tőle tudjuk, hogy Móricz a beszélgetések közben nem vette elő a ceruzáját és a jegyzetfüzetét. A záróünnepélyen azonban szorgalmasan jegyzetelt, a hallgatók felszólalásait vetette papírra. S amikor megjelent az első örömkönnycsepp az arcán, e szavakkal fordult az ifjú tanítóhoz: „Elszorul az ember szíve a gyönyörűségtől!” Amikor a tanfolyam két kiválósága, a medinai (Tolna megye) Szabó Jóska és a poroszlói (Heves megye) Jakab Sanyi beszélt, Móricz egyfolytában írt, szinte szó szerint rögzítette a hallottakat¹².

Móricz a záróünnepély után együtt ebédelt a hallgatókkal és szót is váltott velük¹³. Jakab Sándornak azt mondta, másnap beszélni szeretne vele. A beszélgetés azonban elmaradt, mert az író még aznap, „egészségi változásokra” hivatkozva hirtelen visszautazott a fővárosba. Kapcsolata azonban nem szakadt meg a jeles ifjúval. Jakab Sándor levelet írt Móriczknak, emlékeztette ígéretére, hogy ajándékba meg fogja küldeni

számára a Kelet Népet, s kérte, küldjön kritikát a verseiről is¹⁴. Móricz el is juttatta a lapot ingyenesen a fiatalembernek, amit ő levélben köszönt meg s tájékoztatta az író sorsa fordulásától¹⁵.

A veszprémi látogatásról rövid hír jelent meg a Kelet Népe 1940. április 15-i számában: „Március 15-én Veszprémben a Népfőiskola záróünnepén megjelent Móricz Zsigmond és Kerék Mihály.”¹⁶

A helyi sajtó viszont tudomást sem vett a jeles eseményről, sem a főispán, sem a híres író részvétele nem volt „hírérték” számukra. Ennek talán az lehet a magyarázata, hogy a katolikus beállítottságú Veszprémi Hírlap nem foglalkozott a református egyház ügyeivel.

Móricz veszprémi élményeit A nép tanulni akar című írásában örökítette meg, amit a Kelet Népe jelentetett meg¹⁷. Az író nem csupán tényszerű beszámolót adott a népfőiskola záróünnepélyéről, hanem képes volt érzékeltetni annak felfokozott, örömteli hangulatát is. A konkrét esemény leírása Móricz tollán általános érvényűvé emelkedett, társadalmi töltéssel, szinte cselekvési tervvel gazdagodott.

Hatásosan, egy Veszprémben hallott, anekdotának minősített történettel indította cikkét. Annak a népfőiskolai hallgatónak a sorsát idézte meg, akiért valóban maga a tanfolyam vezetője utazott el, hogy rábírija a szülőket, tehetséges fiúkat engedjék el tanulni Veszprémbe. A poroszlói húsz esztendő fiatal legény, Jakab Sándor végül ingyenes hallgatója lett a népfőiskolának. A verselgető, munkáit Móricz testvéreinek, a Kelet Népe szerkesztésében részt vállaló Móricz Miklósnak megküldő ifjú a tanfolyam egyik büszkeségeként beszédet is mondott a záróünnepélyen¹⁸. Amikor Jakab Sándor beszélt, Móricz egyfolytában jegyzetelt, emlékezett vissza Könczöl Imre. De akkor is rózta a sorokat legendás noteszába, míg a másik kiválóság, a medinai Szabó József tartotta szónoklatát¹⁹. „Az embernek eláll a lélekzete. Oly finom, annyira választékos, annyira a legnemesebb kultúra értelmében kitűnő kifejezéseket használnak s oly tisztában vannak helyzetükkel és az egész társadalmi réteg sorsával és állapotával, hogy állandóan az a gondolat motoszkál a hallgatóban, hogy itt már egy olyan nemzedék lép az élre, amely öt év múlva, tíz év múlva mindenre képes” – írta róluk. Beszédeikből szó szerint és hosszan idézett, elcsodálkozva azon, „hogy ezek a tizennyolc-húszéves fiúk a maguk fejéből merítik már az érveket. Szociálisabbak és szélesebb látókörűek, mint a politikai szónokok.” Móricz így indokolta, miért jegyzetelt oly különös buzgósággal: „Lejgyeztem ezeket a szavakat a helyszínén: mert az volt az érzésem, hogy ezek kikíváncsoznak egy parányi

kis iskolai ünnepély keretéből a nyilvánosság elé. Ott volt a vármegye főispánja, bizonyosságot tehet, hogy így hangzottak el, s ezt azért kell tudomásul venni, hogy az egész országban, a legeldegottabb helyeken is így szólalnak ma meg a fiatal paraszt lelkek. Soha többet nem lehet már ezekkel úgy állani szemben, ahogy műveletlen, tanulatlan, gondolkodáskoz nem szokott őseikkel. Ezekkel a fiatalokkal már nem faluszónokot nevel az élet, hogy minden faluban legyen egy-egy vezetőgazda, aki a képviselő urat fogadni tudja, ha ellátogat errefelé: ezek már faluvezetők. A falu szellemi vezetői. Ezek már lélek szerint való képviselői a falu és az osztály érdekeinek. Ezekkel le kell ülni egy asztal mellé s megtárgyalni a problémákat.” S érdemes idéznünk a cikk utolsó mondatát, amely a veszprémi népfőiskola záróünnepélyének általános érvényűvé emelt tanulságát fogalmazza meg: „A nép tanulni akar, de nem a tudományokra való kíváncsiságból, hanem azért, hogy megtanulja, hogy javíthat a sorsán.”²⁰

A Kenesei jegyzetek dilemmái

A Veszprém megye irodalmi hagyományai című topográfia a Balatonkenese címszónál arról tájékoztat, hogy Móricz Zsigmond az 1930-as években Németh László vendégeként járt a településen és ott írta kenesei jegyzeteit. A szűkszavú információt még kiegészíti azzal, hogy a látogatás alkalmával fénykép is készült róla az íróbarát családja körében²¹.

A kutatás innen indult ki, s nehezen vezetett eredményre. Móricznak nincsen Kenesei jegyzetek című írása, ellenben a Kelet Népe című folyóiratában Országjárás cím alatt olvashatunk kenesei látogatása élményeiről. Ez a cikke a lap 1940. augusztus 1-i számában jelent meg,²² s bár számontartja a Móricz-szakirodalom, de jórészt csak a bevezető részt idézi és elemzi²³. Móricz rendkívül hatásos mondattal indít: „A magyar nép lelke alszik. Századokon keresztül ahhoz szokott hozzá, hogy neki semmi nem szabad. Nem szabad megmozdulnia, nem szabad a saját életén javítani, semmi joga, semmi lehetősége. Politikailag semmi.” Majd történelmi példákon keresztül érzékelteti, milyen „iskolákon ment keresztül a magyar jobbagy”, amely máig kihatóan formálta, deformálta mentalitását. Elgondolkodtató, politikai felelősségre ébresztő publicisztikáját így zárja: „Fenntartom három pontomat a magyar életről: A magyar embernek három hibája van: 1. Nem tud számolni. 2. Nem akar felelősséget vállalni. 3. Rettenetesen boldog tud lenni mindaddig, míg csak a ház nem ég a feje fölött. Kétségbeesetten járom az

országot s várom az új élet, az új szellem, az új cselekvés megindulását: új Európának új magyarokra van szüksége. A magyar nép lelke alszik, de él. S ne felejtjük el, hogy a leghosszabb álom után is – egy pillanat alatt történeki az ébredés.”²⁴ S a bevezető után következnek az országjárás tapasztalatai Jegyzetek címszó alatt. Közülük elsőként az az írás, amit Balatoni fürdő címmel illetett. Ugyan helymegjelölés nem szerepel benne, olvastán mégis egyértelművé válik, ez a Kenesei jegyzetként aposztrófált cikke. Állítá-sunkat igazolandó, a kenesei majd ceglédi és lovasberényi jegyzet közé beillesztve a második lapon A Balaton címmel glosszát olvashatunk²⁵. A rövid írás – amelyet egyáltalán nem ismer Veszprém megye irodalmi topográfiája – alatt a keletkezés helye és ideje: Kenese, 1940. július 11. és az mzs monogram. Nyilván ugyanekkor készült a Balatoni fürdő című jegyzete is. Tehát pontosítható a cím és a korábbi, az 1930-as évekbeli datálás.

Időközben egy újabb dokumentum felbukkanásával fény derült Móricz 1940. évi kenesei látogatásának körülményeire is. A balatonfüredi Helytörténeti Gyűjtemény vezetője, Elek Miklós hívta fel a figyelmemet egy Zákonyi Ferenchez címzett levélre, amely Móricz ezen utazásának tényeit taglalja a történeti hűség érdekében. A levelet Kardoss Béla, Balatonkenese egykori jegyzője írta barátjához Budapest-Rákos-ligetről 1982. február 14-én. Kardoss a Történeti emlékek Veszprém vármegyében című könyv olvastán ragadott tollat. Ugyanis ebben a kiadványban, amelynek szerkesztőbizottsági tagjai között szerepelt Zákonyi Ferenc, hibás adatokat fedezett fel Móricz balatonkenesei látogatására vonatkozóan. Sajnos Zákonyi válaszevele nem maradt fenn, Kardossé viszont megőrződött a balatonfüredi Helytörténeti Gyűjteményben, amely Zákonyi halála után a jeles közéleti férfi, helytörténeti kutató hagyatékával, az ún. Zákonyi különgyűjteménnyel gyarapodott²⁶. Lássuk akkor a tényeket: Móricz Zsigmond 1940. nyarán, július 10-én érkezett Balatonkenesére. Váratlanul utazott, szándékáról sem az akkortájt Kenesén nyaraló Németh Lászlókat, sem Kardoss Bélát nem értesítette. Az esti vonatról szállt le, s nem közvetlenül Budapestről, hanem Várpalotáról jött Kenesére. A vonatonál hotelszolgák várták a potenciális vendégeket. Az egyik rögtön „leiscapott” az íróra, aki azonnal megkérdezte tőle, hol laknak Kardoss jegyzőék. A vendéghalászó hotelszolgát az válaszolta: „ismeretlenek itt, de tessék hozzánk jönni”. Móricz nyilván fáradtan, a hazug válaszból beletörődve a hotelszolgával Natkay Zsigmondné vendéglős-szállodás szállodájába ment, hogy mielőbb megpihenhessen. Özv. Natkayné korszerűnek számí-

tó, jól felszerelt szállodája a falu központjában állt, közel a katolikus templomhoz²⁷. Másnap első útja a jegyzőhöz vezetett. Kardoss a visszaemlékezése szerint háttal ült az ajtónak, amikor valaki belépett az irodájába és vállon veregetve így szólt: „Még vagy!” Kardoss amint hátranézett, látta, hogy Móricz állt mögötte nevetve és elmesélte neki a Natkay szálloda ügyet. Azután felmentek a jegyző lakására. Móricz, a telefonra pillantva rögtön ezt mondta: „Bárki is keresne Budapestről, a te számodat hagytam meg, már két napja itt vagyok nálad! Ezt kérlek közöld Sáríkával is és mindenkivel, aki a telefont esetleg kezeli!” Miután Kardoss eleget tett az író kérésének, elmentek a szállodatulajdonoshoz és Kardoss kifizette Móricz számláját. Natkayné – aki a hotelszolgálóhoz hasonlóan nem ismerte fel az írot – felárat akart kérni a jegyzőtől, mert szerinte a vendég reggel szardíniát evett a selyempaplanon, s az csupa olaj lett. Majd Németh Lászlókat keresték fel, akik abban az időben gyermekeikkel és háztartási alkalmazottjukkal együtt Polacsekne balatoni sétányon levő egy szobakonyhás házában nyaraltak. (Meg kell jegyeznünk, hogy Németh Lászlóné és Németh László Móriczhoz intézett 1940. június 28-i levele szerint a család Balatonkenesén a Fővárosi üdülőnél a Mayer villában töltötte a nyári napokat, Ella asszony ezt a címet adta meg az íróknak²⁸. Az ekkor készült fotó alatt pedig a Székesfőváros Üdülője helymeghatározás szerepel.²⁹) Németh Lászlót nem találták a nyaralóban, mert – Kardoss szerint – éppen a Szegfű-tanulmányát írta otthon és a népfőiskola-ügyén dolgozott. Némethéknél a háztartási alkalmazott csikótűzhelyen főzte az ebédet, s Ella asszonyon és a lányokon túl ott volt még Ella asszony féltestvére, húga is. Móricz Zsigmond érkezése meglepte a családot. Az udvaron ültek le beszélgetni. Móricz magához ölelte a három Németh lányt, köztük a keresztlányát, s Kardoss fényképet készített róluk. A látogatás után a jegyző elkíserte Móriczot az üdülőtelepi strandra. A Balatonparton sétálva Kardoss az útbaeső villák tulajdonosairól mesélt az íróknak és egy helyi paraszttörténetet elevenített meg. Móricz – szokása szerint – mélyen hallgatott, de közben szorgalmasan jegyzetelt, majd a történetre vonatkozóan kérte: „add nekem!”. A strandon a forró napsütésben a fekete öltönyt viselő író végigfeküdt egy padon és kalapját az arcára borítva napozott. A strand vendégei élénken érdeklődtek a jegyzőtől, ki az az úr, aki ilyen sajtóságon módon élvezzi a kenesei napsütést. Az üdülőben költötték el ebédjüket, majd újabb séta után Móricz este visszautazott a fővárosba. Míg délután sétálgattak, Móriczot egy női hang kereste telefonon. Kardoss felesége, Sáríka beszélt ve-

le és tájékoztatta a Némethéknél és a strandon tett látogatásról. Móricz kenesei útjáról értesülve, Németh László levelet küldhetett az íróknak. Ez nem maradt fenn, viszont ismerjük Móricz július 15-én kelteztetett válaszát: „Kedves Lacim, nem baj, legalább láttam Kenesét. Elég mulatságos lett volna, csak én nagyon fáradt voltam.”³⁰ Németh még meg sem kaphatta Móricz sorait, ugyanis július 16-án levelet írt neki Felsőgödől: „Kedves Zsiga Bátyám, nagyon sajnálom, hogy nem találtál Kenesén. Én kedden délben üzentem neked, hogy Pesten vagyok, de te, úgy látszik, akkor már elutaztál. Én itt a nyári regénypenzumomat írom, s ez az oka, hogy mást csinálni nem tudok...”³¹

Móricz a kenesei látogatása során egy dedikált kötetével ajándékozta meg Kardoss Bélát. A magyar irodalom „kisbibliájába”, élő könyvébe, a Magvető című antológiába e sorokat írta be: „Kardoss Bélát a falu magvetőjét köszönti Móricz Zsigmond 1940 Kenese”³²

Kardoss Bélát Móricz már korábbról ismerte. A jegyző a népi írók köréhez tartozott, előző állomáshelyéről, Szilasbalhásról monográfiát is írt, amivel Széchenyi-díjat nyert el. Kardoss 1940. március elején hosszú, szenvedélyes hangú levelet küldött Móricz Zsigmondnak a népfőiskola ügyében. Felajánlotta, hogy legalább tíz alkalommal saját költségén előadásokat tart a Móriczek által tervezett népfőiskolán Adó, adópolitika – adószociológia – és szociális adózás címmel, mivel e téren már van tapasztalata, hiszen a veszprémi református egyház népfőiskoláján ezen téma előadója³³. Móricz válaszában jelezte, hogy elfogadta a jelentkezését, s amint megkezdődik a népfőiskola, értesíti majd³⁴. Valószínűleg személyesen is találkoztak a veszprémi népfőiskola záróünnepélyén. Ismeretségüket barátsággá mélyíthette az is, hogy Kardoss jó kapcsolatot ápolt Németh Lászlóval és családjával. Diákkorukban együtt nyaraltak Szilasbalháson, s Kardoss e településről is nősült, Németh László oldalági rokonát vette feleségül³⁵. Kenesei otthonában mindig szívesen fogadta a kor jeles íróit. Nem csupán Móricz Zsigmondot látta vendégül, hanem – többek között – Várkonyi Nándor, Kodolányi János, Sinka István is megtisztelték látogatásukkal.

Móricz, amikor a Balatoni fürdő című írásában a jegyző véleményét idézi, a Kardosstól hallottakat örökítette meg, ugyan a jegyző nevének elhallgatásával, de egyértelmű, kitől származtak értesülései.

Mivel Móricz e két balatonkenesei cikke, jegyzete nem ismert a szélesebb olvasóréteg számára, érdemes közzé tennünk a teljes szövegüket.

„Balatoni fürdő

Leggyorsabban fejlődik a szórakoztató üzem. A régi falusi kocsmát az idén átalakították. Az udvaron körül huszonnyolc szobát építettek s a nagy ivót színpaddal ellátva bál-teremmé alakították át s csakugyan, mikor éjfélkor megérkeztem, még mindig ültek a bárban vagy tizenötön, akik parányi poharak mellett várták a dssszz-muzsikát. A zenészek unatkozva mint viaszbabok álldogáltak a színpad előtt s mögött. Piros boy-kabát volt rajtuk. Éppen úgy hatott a helyiség, mint valami kikötő városban. Itt is kiköt a balatoni gőzös.

Hajnalba valami bennszülött-hangra ébredtem fel. Mély bariton, de női hang: monotonul valami különös károgásforma szót ismételt: kiszámíthatatlanul sokszor: Ruccanyá... Ruccanyá... ruc!

Az ablak egy parasztudvarra nyílt.

Ez az udvar az utolsó száz év alatt semmit sem változott. Szemben a dunántúli kisemberek sajátságos csürje, mint a púpos teve kornyadozott. A szalmakazal megtoldva állásfákkal s ezeknek a tetejére igen nagy tömegben felrakva szalma, amely ideiglenes épületként védi a polyvást és a gazdasági gépeket. A polinéziai szigetek ősi, primitív építkezéseire emlékeztet. Maga az udvar oly szemetes, ahogy csak lehet. Az udvar felét a télen elfogyott rözse maradéka borítja, más felén az elhullott trágya, szalma, paréj és dudva hever. Az istálló is szalmatetejű; előtte egy lucernával félig rakott ócska szekér.

Az udvar ékessége s elevensége a sok kacsa. Fialat, de már jó húsban totyogó kacsák gurulnak egymás után jobbról-balra, balról-jobbra. Egymást soha el nem hagyva, s mindig hosszú sorba oszolva. Az istálló ajtajában áll egy nagyon vastag asszony s ő mondja szakadatlanul, ahogy mozdulatlanul áll s nézi a rucáit, hogy ruccanyááá, ruccanyááá, ruc, ruc...

Félőtől kilencig figyeltem.

Július közepe. Most kellene aratni. Igaz, az aratók be vannak vonulva. De az ember azt hinné, az itthonmaradottaknak annál több a dolguk. Ebben az időben van a földművesnek a legtöbb munkája s ez a szaka az évnek, mikor egy gazdának s gazdaasszonynak meghalni sincs ideje.

Ezen az udvaron ebben a reggelben semmi sem történt. Egyáltalán semmi munka nem folyt.

A kövér asszony után megjelent egy még kövérebb, az öreganyja, később egy legkövérebb, a kislány. Különös, mind a három nő bámulatosan erős termetű. A lány nem több tizennyolc évesnél, de a szoknyája mintha hordót kerekítene. Ilyen kövér embereknek mindenesetre lassabb a járása, nem szeretnek lehajolni. A lány még feltördelt néhány rözseágot s bevitte a két tenyerében, eltartva magától, de a másik két kövér néni

a világon semmit se tett. Még az anya kiáltotta a hadi jelszót: ruccanyááá, ruc, ruc. A nagyanya azonban nem adott hangot s se nem tett, se nem vett, csak végigment az udvaron egyízben, aztán vissza be a házba, lassan.

A gazda kijött az istállóból a kétágú vasvillával a szekérből kivett egy kis lucernát s bevitte a lovaknak. Ezt négy óra alatt kétszer tette, különben semmi olyan dolga nem volt, ami az udvaron folyt volna. A gazda sovány, de életpiros arcú ember. Falusi módra nem sokat törődik a külsejével: ez falun karakter dolga. Megjelent egyszer a kis fia is, aki az ő fajtája, vékony és szép gyerek, úgy öltözve, mint egy diák, valószínűleg az is, de a fején levente-sapka van. Talán mégse diák, csak rövidnadrágos úrfi. Rözset vágni küldték ki; teljes félórát elácsorgott s egy hihetetlenül elrozsdásodott, ágból hajlított ráájú rossz fűrészt kalapált egy rettenetesen előcskult kisbaltával. Látszott, semmi sem sürgős. Mindenkinek a mozdulatán az látszott: jóllakott emberek, akiknek semmi sem fontos.

Még egy emberi lény jelent meg. Egy igen sovány jobbágy-asszony, aki kihozta a kacsák megvágott élelmét. Ez az egyetlen, akiben munkatempót érezni. Dolgozott és sietett. A kacsák megrohanták a korpás takarmányt, zöld dudva, talán csalán volt megvágva nekik s rettenetes falánksággal elhabzsolták, akkor elmentek a pelyvás dombra s attól kezdve ők is heverték, mint kövér sárgás pondrók a trágyadomb oldalán.

Tyúk csak három-négy volt és csirke valami tiztizenkettő. Kacsa volt vagy huszonöt. Szeretik a kacsahúst.

Mikor elmentem a hotelből, kilenc órakor, ott állott a gazda az utcán, összefont karral s egy remekfejű fehér öreg atyusnak éppen azt mondta:

– Én kétszer megpermeteztem, én többet nem permetezek!

Ezt olyan elszántsággal mondta, oly dacosan, ahogy őse azt az aranyjánosi szót, hogy: „lássuk uramisten, mire megyünk ketten”.

Felkelt négy órakor s kilencig más érték belőle ki nem jött, csak ez a kijelentés, hogy ő többször nem permetez.

A mezőn keskeny parcellák közt visz az út.

Errefelé a föld nagyon kövér, tápláló és nevelő. A Balaton partján csak tíz éve telepítettek parkot, az már oly hatalmas és buja, mintha harmincéves volna. Fák füvek és virágok úgy nőnek, a szárazföldi magyar csak irigykedhetik. A petuniának tenyérnyi a virága, még a csúszónak is akkora, mint nálunk a petuniáé. Ellenben a szakszerűen készült vetemények s ültetvények, a rozsok, a krumplik, a kukoricák, a szőlők rendkívül gyengék.

Egész felháborodtam rajta.

A jegyző mentegette s vádolta egyben a falut:

– A szomszédban van egy gyár, ott ha félévet bent töltött már egy polgár, megkeres 100 pengőt egy hónapban. Mért hajtsa magát még a mezőn is. Nincs neki arra szüksége. Százhatvan pengőből családotól együtt megél, még az asszonyoknak sem kell dolgozni. De van, aki háromszáz pengőt is megkeres. Még csirkét se termelnek, pedig itt nincs annyi csirke, amit pesti áron felül ne lehetne eladni.

A Balaton környékének saját külön magyar problémája a váratlanul, előre ki nem számíthatóan s bőségesen felgyűlt pénz. Arra átmeneti időt kell adni, hogy ehhez a túlbő pénzhez hozzá szokjon a földműves. Erre generációk kellenek. Most ugyanis az történik, hogy igényeik nincsenek, minden pengő ingyen jön, túlzás és többlet. Egyelőre valósággal kipihenik az évezredek fáradalmakat. Csak a későbbi generációk fognak beleszokni a változott állapotokba.

Egy marék kalászt leszakítottam. Huszonegy szál együtt nincsen egy igazi búzaféjet érő.³⁶

A Balaton

A Balaton elegáns színes krétaárnyalatokban fekszik. A reggel párás; túlsó part nem látszik; éggel összeolvad.

A zöld víz fölött még lazább az égkék, rajta fehér bodor felhők; lemosódnak a párafüggöny mélyébe. Keményebb kék hegység, szintén feloldódik a köröskörül csobogó lágyszínekbe.

Ekkora szemképrázta!

Két három vitorlácsónak féllepkényárnyán kívül semmi jele, hogy az ember az ura. Órákig nézem, nézem, legcsekélyebb nyoma sincs, hogy az ember hasznát is veszi: a magyar.

Ekkora tenger s a hal szereti... Mennyi halat lehetne benne kitenyészteni... A magyar hajdan halász- vadásznép volt, ma már nem is szereti a halat. Nem is ismeri. A mai generációk nem is látnak halat. S millió asztalon lehetne balatoni halat tálalni.

De mi megelégszünk azzal, hogy – szép.

Olyan urak vagyunk, hogy üres Balatont, kopár Hortobágyot tudunk tartani, csupán csak hogy elhengeghessünk vele, milyen szép!

Kenese, 1940. július 11.

mzs”

Móricz e két írásában valóban ébreszteni akart, felébreszteni a magyar nép lelkét, felelősen cselekvésre bírni. Bár Kenesén nem lakott a népnél, de paplakban sem, mint szatmári útjain és a jegyző otthonában sem sikerült megszállnia, mégis láttatni tudta egy konkrét példa és a jegyzőtől kapott információk alapján a kenesei parasztság valóságos helyzetét. A szokatlan helyzetet is előnyére tudta fordítani: a Natkay szállodában is korán ébredt, hajnalban baromfit hívogató monoton női hang szűrődött be szobája ablakán. Ablaka egy parasztudvarra nyílt, s Móricz képes volt hajnali négy órától öt óráig végigkövetni az ottani történéseket. Az író tökéletesen érzékelteti az elétároló látványt, a parasztudvar százéves mozdulatlanságát, rendezetlenségét. A szituáció és az alakok rajza is szemléletes, megelevenítő erejű, magával sodró. A megfigyelt népi alakok nem anekdotafigurák számára, hanem ösztöneikből eredendően esendők, mint a korabeli magyar valóság. Típust ábrázolt mélyen és gazdagon, a parasztság gazdagodó rétegének jellemző jegyeit, alapvető tendenciáit tárta elénk. Jellemkibontása egy pillanatra sem öncélú, hanem tudatosan építő. Móricz nem falusi idillt írt meg, pedig a történet eleje ezt sugallná. Nem néprajzi érdekességként számolt be hűen, naturalisztikusan a látottakról, a részletprecizitás nála nem öncélú dekoratív elemek halmaza. Színei nyersegek és vadak, reális tárgyi képet fest. A lassú sűrítés írói módszerét alkalmazva néhány óra tapasztalatait rögzíti. Írásaiban alig van történet és mégis drámai erejűek. Jegyzetéből kitűnik, hogy a paraszti élet problémái izgatták, a kialakult helyzet okai, miérettjei érdekelték felelősen gondolkodó, elkötelezett íróként. A valóság illúziótlan rajzát volt képes adni kemény látással, csontig hatoló kritikával, sorain átütő állásfoglalással. Szűk metszetű, kis kört felölelő történeteit nem hegyezte csattanóra, de azok mégis lezártak, kellő távlatról tanúskodóak. Glosszája egy konkrét probléma, a Balaton halászati kihasználatlansága kibontásával válik az egész magyarságra érvényes tematikájává. A rövid írás megcsillogtatja Móricz festőiségre hajló írói erényeit is. Bevezető mondatai szinte költői impressziók, amelyek hangulati elemekként mintegy előkészítik a glossza szigorú társadalomkritikai mondandóját s feszültséget teremtenek az öncélúan szép és társadalmilag hasznos között.

Móricz balatonkenesei írásai azonban alapvetően egy gyors tollú újságíró művei, aki zszurnalisztaként nem elsősorban a maradandóság, hanem az aktuális társadalmi gondok igézetében dolgozott. Jegyzete és glosszája mégis bizonyosság arra nézve, hogy az író rövid balatoni látogatása is maradandó élményekkel szolgált, mert figyelő és felelős szemmel volt képes nézni és egyedi tapasztalait általános érvényű, súlyos problematikájú írásokba tudta önteni a politikai tisztánlátás páratlan képességével.

JEGYZETEK

RÖVIDÍTÉSEK

CSÉVE 2005 = CSÉVE A.: Móricz Zsigmond. Élet-kép sorozat. Budapest 2005
 CZINE 1968 = CZINE M.: Móricz Zsigmond. Budapest 1968
 HARMATH-KATSÁNYI 1984 = HARMATH I. – KATSÁNYI S.: Veszprém megye irodalmi hagyományai. Veszprém 1984
 HTGY Bfüred = Helytörténeti Gyűjtemény, Balatonfüred
 KARDOSS 1982 = Kardoss Béla levele Zákonyi Ferenchez. Helytörténeti Gyűjtemény, Balatonfüred, Zákonyi különgyűjtemény
 KISS 1979 = KISS T.: Így élt Móricz Zsigmond. Budapest 1979
 KELET NÉPE = Kelet Népe. Folyóirat. Főszerk. Móricz Zsigmond. Budapest 1940–42
 KÖNCZÖL 1979 = KÖNCZÖL I.: Móricz Zsigmond a veszprémi népfőiskolán. Horizont 1979/4. 3–6.
 Dr. LAKATOS-NÉMETH 1985 = Dr. LAKATOS I. – NÉMETH Lászlóné: Németh László élete képekben. Budapest 1985
 MÓRICZ 1956 = MÓRICZ M.: Móricz Zsigmond az újságírásról, újságírókról. Irodalomtörténeti Közlemények 1956
 MÓRICZ 1954 = MÓRICZ V.: Apám regénye. Budapest 1954
 NAGY 1979 = NAGY P.: Móricz Zsigmond. Budapest 1979
 RÁDICS 1997 = Móricz Zsigmond élete leveleinek tükrében. (Szerk./Ed.: Rádics K.) Budapest 1997
 TASI 1988 = TASI J. (vál. és utószó): Móricz Zsigmond, a Kelet Népe szerkesztője. Levelek I. Budapest 1988
 TASI 1999 = TASI J. (vál. és utószó): Móricz Zsigmond, a Kelet Népe szerkesztője. Levelek II. Budapest, 1999
 VARGHA 1967 = VARGHA K.: Móricz Zsigmond alkotásai és vallomásai tükrében. Budapest 1967
 VH = Veszprémi Hírlap. Politikai lap. (Főszerk./Ed.: dr. Hoss József)

¹ VH 1919. márc. 11. 1.
² NAGY 1979. 194.
³ HARMATH-KATSÁNYI 1984. 328.
⁴ NAGY 1979. 187.
⁵ NAGY 1979. 188–189.; VARGHA 1967. 87–89.; CSÉVE 2005. 52.

⁶ NAGY 1979. 484–498.
⁷ CSÉVE 2005. 99–100.
⁸ KÖNCZÖL 1979. 3–4.; TASI 1999. 67. 106. jegyzet
⁹ TASI 1988. 74.: Kerék Mihály – Móricz Zsigmondnak
¹⁰ TASI 1988. 79.: Móricz Zsigmond – Illyés Gyulának
¹¹ TASI 1999. 67. 106. jegyzet
¹² KÖNCZÖL 1979. 4–5.
¹³ TASI 1999. 67. 106. jegyzet
¹⁴ TASI 1988. 101–102.: Jakab Sándor – Móricz Zsigmondnak
¹⁵ TASI 1988. 111–112.; TASI 1999. 86. 142.
¹⁶ KELET NÉPE 1940. ápr. 15. 24.
¹⁷ KELET NÉPE 1940. ápr. 15. 17.
¹⁸ „Mert hát én voltam az, akiről Veszprémben azt a Battyám által megírt anekdotát mondták...” TASI 1988. 112. Jakab Sándor – Móricz Zsigmondnak
¹⁹ KÖNCZÖL 1979. 5.
²⁰ KELET NÉPE 1940. ápr. 15. 17.
²¹ HARMATH-KATSÁNYI 1984. 220.
²² KELET NÉPE 1940. aug. 1. 1–2.
²³ NAGY 1979. 489.
²⁴ KELET NÉPE 1940. aug. 1. 1.
²⁵ KELET NÉPE 1940. aug. 1. 2.
²⁶ HTGY BFÜRED, Zákonyi különgyűjtemény. Kardoss Béla levele Zákonyi Ferencnek. ltsz.n.
²⁷ A vendéglőt és szállodát a II. világháborúban bombatalát érte. Az 1960-as években lebontották, helyén ma a Forrás Takarékszövetkezet épülete áll. Információimat Vér Lászlóné balatonkenesei helytörténeti kutatótól kaptam. Segítségét hálásan köszönöm.
²⁸ TASI 1988. 140.: Németh Lászlóné és Németh László – Móricz Zsigmondnak
²⁹ DR. LAKATOS-NÉMETH 1985. 69. A fotó meghatározása: „1940-ben Balatonkenesén a székesfőváros üdülőjében Móricz Zsigmond meglátogatja Némethéket. A képen Móricz Judittal, Ágnessel és Magdával.”
³⁰ TASI 1988. 148.
³¹ TASI 1988. 152.: Németh László – Móricz Zsigmondnak
³² HTGY BFÜRED, Zákonyi különgyűjtemény. Kardoss Béla levele Zákonyi Ferencnek. ltsz.n.
³³ TASI 1988. 70–71.: Kardoss Béla – Móricz Zsigmondnak
³⁴ Ez a levél elpusztult a főváros ostroma alatt. TASI 1999. 65. 100. jegyzet
³⁵ TASI 1988. 70.: Kardoss Béla – Móricz Zsigmondnak
³⁶ Vér Lászlóné tájékoztatása szerint Móricz Hajda Gyuláról és családjáról írta jegyzetét. A család már nem él Balatonkenesén.

VESZPRÉM AND BALATONKENESE, AS TWO STATIONS IN ZSIGMOND MÓRICZ'S TOURINGS

The essay bares the story of Zsigmond Móricz's two journeys to Veszprém and one to Balatonkenese, and it also analyses the journalistic effect of the travels. These visits are less known or not known at all in the Móricz biography, and the local literary researches contain many inaccuracies as well. During the exploration work, the circumstances of his journey to Veszprém in 1919 and 1940 have been revealed together with his visit to Balatonkenese in 1940, and also the articles by Móricz preserving the memories of these visits. The periodical called *Kelet Népe*, which

is Móricz's property and he is the general editor of it as well, published two of his writings, 'The people want to learn' and 'Bath at Lake Balaton', and one of his glosses written in Balatonkenese, 'Lake Balaton'. Although his articles written in Veszprém and Balatonkenese have subject matters connected to local happenings, by Móricz's unique literary and journalistic methods, and by his talent, the articles have become valid generally, they bring a serious message of social policy, so they deserve an honoured place in Móricz's life-work.



1. ábra. Móricz Zsigmond a Bakony-Balatonvidéki Református Népfőiskola záróünnepélyén.
Veszprém, 1940. március 15. (Ülő sor, jobból az első)

Figure 1. Zsigmond Móricz at the closing ceremony at the Presbyterian People's College of the Bakony and Balaton Region. Veszprém, March 15, 1940 (Sitting row, the first from the right)



2. ábra. Móricz Zsigmond íróbarátja, Németh László lányaival: Judittal, Ágnessel és Magdával.
Balatonkenese, 1940. július 11. (Kardos B. felvétele)

Figure 2. Zsigmond Móricz's writer-friend, László Németh with his daughters: Judit, Ágnes and Magda.
Balatonkenese, July 11, 1940 (Photo: Kardoss, B.)

